

5. Михальчук Р. (Не)вшанування рятувальників: коли політична доцільність переважає здоровий глузд. *Historians*. 2021. 13 травня. URL: http://www.historians.in.ua/index.php/en/istoriya-i-pamyat-vazhki-pitannya/2856-roman-mikhalchuk-ne-vshanuvannya-ryativnikiv-koli-politichna-dotsilnist-perevazhae-zdorovij-gluzd?fbclid=iwar3hlm4e_magxjvz85qv37dcvhtpvch5dhkbsm_uqmjfvotjecd-anhzyq
6. Михальчук Р. Порятунком євреїв в Мізочі під час Голокосту у свідченнях жертв: відеоджерела Інституту візуальної історії та освіти фонду Шоа університету Південної Каліфорнії в США. *Пам'ять нетлінна: Голокост на теренах нашого краю. Науковий збірник «Велика Волинь»* : матеріали Міжнародної науково-краєзнавчої конференції (Бердичів, 13–14 вересня 2021 р.). Вип. 62 / Упоряд. П.С. Скавронський. Бердичів : ФОП Мельник М.М., 2021. С. 226–238.
7. Холокост на території ССРСР: енциклопедія, гл. ред. И. Альтман, 2-изд. Москва: РОССПЕН, «Холокост», 2011.
8. USC SFI VHA, Testimony 46431. George Ganzberg.
9. USC SFI VHA, Testimony 38537. Меір Велтфройнд.
10. USC SFI VHA, Testimony 38507. Isaac Rozenblat.
11. USC SFI VHA, Testimony 37515. Игорь Иванов.
12. YVA. M.31/5445.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-270-1-6>

ІМПЕРСЬКА ВІЙНА ПРОТИ УКРАЇНЦІВ У КОГНІТИВНОМУ ПРОСТОРИ

Скакальська І. Б.

*доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної
академії імені Тараса Шевченка
м. Кременець, Тернопільська область, Україна*

У період активної фази українсько-російської війни 2014–2022 рр. спостерігаємо з якою ненавистю вороги знищують українські міста, пам'ятки архітектури, заклади культури та освіти, тисячі цивільних українців, над якими знущаються, яких гвалтують, грабують і вбивають. Після такого залишається прочитувати фразу: “Carthago delenda est, Карфаген має бути зруйнований». Це висловлювання пережило віки і стосується повного знищення окупанта. Гібридна війна з неоімперською

Росією, котра в різних формах тривала протягом восьми років, перейшла в нову фазу.

Збройна агресія росії стала продовженням політики держави, яка століттями нищила різними методами все українське у рамках імперського самодержавства. Агресором велася спланована когнітивна війна супроти українців. Когнітивна війна – це ураження свідомості. Вона стосувалася підміни понять, запровадженні нових смислів, також відбувалося «знищення» української мови, історії, культури та пропагуванні «руського мира». Пропаганда намагалась досягнути того, щоб людина думала як потрібно імперії.

Когнітивна війна може вестись за допомогою різноманітних інструментів. Такий вид війни – це війна світоглядів, концепцій минулого, ідентичностей. Її суть закладено у твори літератури, мистецтва і культури, в політичну пропаганду, в моделі освіти, в наукові доктрини і бачення світу. Найбільше посягань зазнає українська історія, яку нахабно привласнювала та перекручувала Москва. Як зазначає В. Сергійчук, що «У діях наших північно-східних сусідів стосовно українців бачимо природжену ознаку нахабно привласнювати створене чужою працею. А такі вчинки можна оцінювати однозначно: чужий до чужого по чуже...» [7]. Упродовж перебування українців в складі Російської імперії відбувалося знищення історичної пам'яті народу, зміна назви етносу, заборона мови та перекручування історії.

Як наслідок Козацької революції XVII ст. під проводом Б. Хмельницького стала поява на політичній карті Європи – Української козацької держави. У пошуках союзників держава українців перейшла під протекторат Московського царства, сподіваючись знайти підтримку, а дарма. Московський уряд з перших же днів намагався змінити політику протекторату на політику підкорення української території. З метою реалізації таких задумів Москва нав'язала українцям інститут царських воевод, які в порушення союзних угод з Україною починають активно втручатися у справи української адміністрації і суду [4]. Здобутки Козацької революції поступово знищувалися російським самодержавством, найперше це відобразилося на українській самосвідомості, прагненнях до волі та національній культурі.

Користуючись бездержавністю нашого народу, московські самодержці починають поступово прибирати до своїх рук усі цивілізаційні досягнення українства. Прикладом когнітивної війни стала зміна назви Московського царства. Московська держава отримала назву «Російська імперія» в 1721 р. Відбулася смислова зміна понять, яку схвально «проковтнули» піддані. Як зазначає В. Сергійчук, що Петро I наказав змінити назву своєї держави на Росію, що було однозвучним з терміном Русь. Тобто, москвини, прийшовши на чужу для них територію й оголосили все чуже для них українське своїм. Мало того, українська

еліта опиняється в Московії, насамперед, вона русифікується [7]. Крім того, вона переймає московську політичну ідеологію. Когнітивна війна вносила зміни у свідомість українців.

Також для підтвердження її проявів процитуємо приклад історика С. Плохія про процес інкорпорації українських земель вже за часів Катерини II, який відбувався без опору з боку українців. Так, «процес асиміляції Гетьманщини... зайняв 20 років. Перехід відбувався поступово, без нових повстань або створення нових мучеників за справу української автономії. Цей процес проходив за підтримки численних вихідців з Гетьманщини, які сприймали інтеграцію до складу імперії як позитивне явище» [5, с. 186]. У добу Просвітництва російська влада вдало підмінила поняття, оскільки, під гаслами змін в імперії в душі Доби Розуму – ліквідувала залишки української автономії. Війна символів перемагає мовчазно і без кровопролиття. Як бачимо, що «Унаслідок добре продуманої політики відбувалося інтегрування еліти до імперського організму» [9].

Слушно підмічено й те, що Гетьманщина стала майданчиком для двох різних тенденцій. Одна з них пов'язана з назвою «Україна» і стала основою для формування української самосвідомості. Інша пов'язана з Малоросією і тут виникла традиція розглядати Україну як «меншу Росію», а вже українців – як частину більшої російської нації [5, с. 187]. Такі імперські традиції пережили XIX, XX століття і взяті для пропаганди путінським режимом.

Найбільше когнітивна війна самодержавства була спрямована проти української мови, як основи національної ідентичності. Російська імперія прагнула знищити колективну пам'ять українців, їхню мову як її засадничий елемент. Поневолювачі добре розуміли, як організувати переслідування мови, при цьому вказуючи, що українська мова, це зіпсована полонізмами російська. Боротьба проти української мови розпочалася ще у другій половині XVII ст., коли Києво-Печерській лаврі було заборонено без попереднього узгодження з московським патріархом, видавати богослужбові книги, а на окремі книги накладено «прокляття й анафему». У наступному столітті наступ на українську мову ще більше посилювався [6, с. 219]. Українська мова була офіційно заборонена ще двічі під час ліберальних реформ Олександра II. Практично, це мало призвести до цілковитої асиміляції українства у панівній великоросійській нації. Валувський циркуляр 1863 року та Емський указ 1876 р. виступають як інструменти когнітивної війни російського самодержавства.

У когнітивній війні російське самодержавство використовувало релігію та духовність українців. І починалося все це робитися з підпорядкування в XVII столітті української церкви Москві, що

поступово змінювало її характер, відривало від українського життя і перетворювало у зняряддя великоросійської пропаганди [1, с.308].

Когнітивна війна найбільше торкалася історичного минулого обох народів. Вона впроваджувалася завдяки історіографічній схемі російської історії, яка була сформульована Н. Карамзіним і С. Соловійовим та послідовно насаджувалась через шкільні підручники в голови підданих російського царя [2]. Мало того, ця історія нещадно грабувалася і привласнювалася музеями імперії. Так, значних масштабів експортування культурних цінностей з України набуло з кінця XVIII – початку XIX століття, коли були вивезені скарби скіфських курганів, давньослов'янські та давньоруські старожитності. «Таким чином Україна позбавлялася якраз того, що дає її народові національне обличчя, губила свої скарби, губила назавше», – зазначав на початку XX ст. відомий етнограф, археолог, один із хранителів національної старовини М. Біляшівський [3].

Для того, щоб боротися супроти когнітивної війни, українській еліті необхідно було добитися національного визволення та звільнитися від силоміць-добровільного засвоєння постулатів шовіністичної російської національної ідеї. Розпочали це ще В. Капніст, Т. Шевченко, П. Куліш і М. Костомаров, а остаточно довершив Михайло Грушевський своєю «Історією України-Руси» [2]. Так, учасники Кирило-Мефодіївського братства виступали за перетворення імперії на федерацію рівноправних слов'янських республік, одною з яких мала стати Україна. Після таємного слідства російські урядовці представили прагнення братства як «об'єднання усіх слов'ян» під скіпетром царя [5, с. 214-215]. Саме таку інформацію запропонували суспільству, а справжню програму тримали в таємниці, фальшуючи ідеї української інтелігенції, яка створила політичну програму боротьби.

Після ліквідації Кирило-Мефодіївського товариства в Україні розгорнувся громадівський рух. Царат зрозумівши українську спрямованість руху, розгорнув проти нього пропагандистську антикампанію, звинувачуючи його представників не лише в «українофільстві», а й в «малоросійському сепаратизмі». Поліція перешкождала розгортанню громадівського руху за межами культурно-освітньої сфери [8, с. 89].

Представники Кирило-Мефодіївського товариства, громадівського руху, Братства тарасівців, зуміли заявити про українську мову, культуру і національну ідентичність народу і розпочали боротьбу з російськими когнітивними атаками. Ще у 1918 р. М. Грушевський писав, що «Тепер ми самим очевидним способом маємо боротьбу самих народів – великоруського й українського. Один наступає, другий борониться. Історія сих двох «братніх народів» вступила в стадію, про котру оповідає біблійна історія перших братів: І спитав Бог: Каїне, де твій брат Авель?».

Президент РФ в. путін не перестає твердити, що Україна – це «історичне непорозуміння», а українці – це ті самі росіяни. Про це, зокрема, він заявив 18 березня 2015 р., «відзначаючи» річницю анексії Криму. Це підтвердили представники російського наукового середовища, зокрема, що «українська мова – діалект великої російської мови», а Київська Русь і Росія – це тотожні поняття [6]. Це є свідченням когнітивної війни, яка переросла сьогодні у повномасштабне вторгнення агресора, а її початки були закладені російським самодержавством. Зараз Україна має унікальний історичний шанс перемогти росію й остаточно вирватися з-під її впливу, покласти край когнітивній війні. Українці вже зрозуміли, після страхітливих картин із звільненої Бучі, Гостомеля, Ірпня, Бородянки, також вокзалу з Краматорська, знищення наших військовополонених з Оленівки, Ізюму... одну фундаментальну річ, що там де існує «руській мир», немає місця для жодного українського вільного світу. Історію пишуть переможці. Це буде історія європейської України.

Література:

1. Війни інформаційної епохи: міждисциплінарний дискурс : монографія / за ред. В. А. Кротюка. Харків: ФОП Федорко М. Ю. , 2021,
2. Гирич І. «Русській мір»: від концепту «Москва – третій Рим» до рашизму. 2015. Громадський простір. URL: <https://www.prostir.ua/?blogs=russkij-mir-vid-kontseptu-moskva-tretij-rym-do-rashyzmu> [05.04.2022].
3. Кот С. Як Росія привласнювала культурну спадщину України: з історії пограбування і вивезення. *День*. № 113-114. 2020.
4. Ларченко В. 1997. Ліквідація політичної автономії Гетьманщини. URL: <http://surl.li/bszuf> [30.03. 2022].
5. Плохій С. Брама Європи. Харків, 2018.
6. Поліщук Ю. Мовна політика Російської влади в Україні (кін. XVIII – сер. XIX ст.). *Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Кураса НАН України*. Вип. 4. 2015. URL: <http://surl.li/bszvx> [05.04.2022].
7. Сергійчук В. Як росіяни привласнюють собі чуже ім'я, чужу історію, чужу землю. УКРШНФОРМ. 2022. URL: <http://surl.li/bszw1> [08.04.2022].
8. Реєнт О. Україна в імперську добу (XIX – початок XX ст.). Київ, 2016.
9. У кігтях двоголавих орлів. Творення модерної нації. Україна під скіпетрами Романових і Габсбургів. Керівник проекту В. Столяренко. Харків, 2016.